

ENKELE BLANKE WAPENS DER NEDERLANDSE MARINE

door G.R. Hof

Zoals ook bij het Nederlandse leger het geval is, zijn de blanke wapens voor de manschappen van de Marine op de verzamelaarsmarkt aanzienlijk schaarser dan de officierswapens. Naar mijn gevoel gaat dat bij de marinewapens zelfs dubbel-en-dwars op: op vrijwel elke wapenbeurs van de vereniging ligt er wel een sabel LTZ M.1882 of een Marine-officierssabel M.1843. Manschapswapens zijn zeer schaars. Maar dat houdt niet in dat we niet bij deze manschapswapens wat nader stil kunnen staan. Tegelijkertijd is dit echter wel de reden waarom in dit artikel uitsluitend geput is uit schriftelijke bronnen. Ik besef drommels goed dat in een meer uitvoerig artikel over bepaalde wapenmodellen officiële, schriftelijke informatie aangevuld dient te worden met observaties aan daadwerkelijke exemplaren, aan realia. Maar dan moeten er ook grotere aantallen daarvan 'in levende lijve' aanwezig zijn om daarover op zorgvuldige, verantwoorde wijze conclusies te kunnen trekken. En die grotere aantallen zijn er eenvoudigweg niet. Mijn ervaring is dat conclusies trekken uit het bezien van slechts enkele exemplaren een zeer hachelijke zaak is; in het verleden heeft me dat een aantal keren op een dwaalspoor gebracht, zodat ik nu er voor gekozen heb 'het rechte pad te bewandelen', niet zelf conclusies te trekken, maar aan de geïnteresseerde verzamelaar informatie door te geven uit verschillende bronnen.

De Scheepssabel No1

Productie

Het is teleurstellend hoe weinig productiegegevens ik heb kunnen vinden uit de tijd der 19e eeuw. In zijn algemeenheid ga ik er van uit dat tot 1830 de sabels in Luik aangemaakt zullen zijn en na 1830 te Solingen. Contracten welke ik wel heb gevonden(1):

- 1828 557 sabelschesdes door Hanquet aangemaakt
- 1891 onbekend aantal aangemaakt door Schnitzler op contract van het Dep. van Marine 30-4-1891 Litt.La D No.33

- 1892 25 stuks zonder schede door Schnitzler op contract Dep. van Koloniën 9-8-1892 Lett.F.No.53
- 1892 (op zijn minst) 441 stuks zonder schede door J.E.J. Bar op contract Dep. van Marine Sub Lett.D.No.46
- 1898 50 stuks met schede door Lüne-schloss, op contract Dep. van Marine 4-2-1898 Bureau D No.43
- 1900 50 stuks door Lüne-schloss (prijs totaal 285,-)

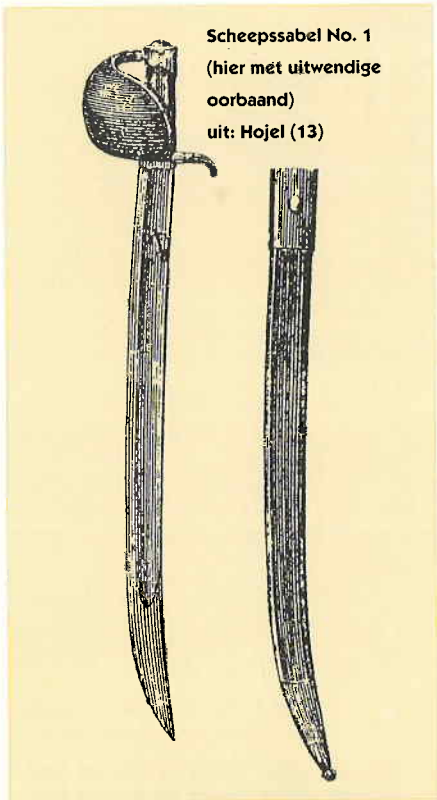
Gebruik

Volgens Puype(2): "zeker sinds 1818 maar wel-

licht eerder" in gebruik en daarom door hem "M.1818(?)" genoemd.

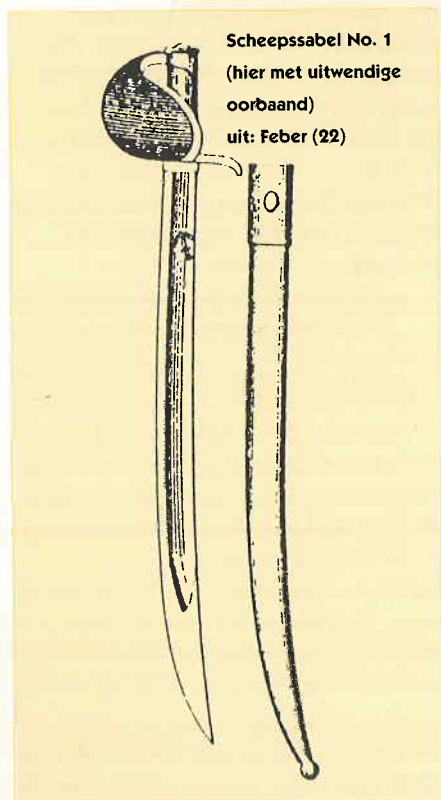
Het wapen werd als rangonderscheidingsteken tot 1845 gedragen door adjudanten-onderofficieren en daarna door sommige matrozen(2). Voor de bewapening van dek- en onderofficieren en sommige matrozen(3). Dienden ter bewapening van schepelingen(4).

Toen in 1911 de klewang bij de marine werd ingevoerd, werd(5) door de marine geprobeerd de terminologie te veranderen; de Scheepssabel No.1 zou vanaf dat moment 'Sabel Oud Model (OM)' genoemd moeten worden en de

Scheepssabel No. 1
(hier met uitwendige
oorbaand)
uit: Hojel (13)

klewang 'Sabel Nieuw Model (NM)'. Maar bij een sabel welke op dat moment al bijna 100 jaar in de bewapening is geweest en bij de marine tot een begrip is geworden, is zo'n naamswisseling natuurlijk moeilijk, zodat in de Bepalingen van 1918(6) weer frank en vrij van 'sabel' en van 'klewang' werd gesproken en onder 'sabel' bleef het wapen in elk geval tot 1936 op de Magazijnlijst van de marine staan(7) hoe-

Scheepssabel No. 1
(hier met uitwendige
oorbaand)
uit: Feber (22)

wel het wapen waarschijnlijk eerder uit de daadwerkelijke bewapening werd genomen, omdat in de Bepalingen van 1932(8) het wapen niet meer werd genoemd.

Afmetingen

Ik heb er voor gekozen om hier zo veel mogelijk informatie uit de diverse bronnen weer te geven en wel om de volgende reden: het is heel goed mogelijk dat de verschillen in opgave van sommige maten wel eens een neerslag zouden kunnen zijn (U merkt hoe voorzichtig ik me uitdruk...) van productie- of modelvarianten zoals deze zich in de loop der tijd hebben ontwikkeld, zonder dat ik (nog) voor een dergelijke verandering een voorschrift heb gevonden. Dus wat op het eerste gezicht een nogal droge opsomming lijkt van reeksen getallen, is in feite basisinformatie welke elke verzamelaar nodig heeft bij het bestuderen van blanke wapens.

Lengte der kling

- 710 mm (9)(10)(11)
- 700 mm (12)
- 680 mm (13)
- 665 mm (3)(4)(14)(15)(16)(17)(18)(19)

lengte gehele sabel

- 815 mm (13)
- 802 mm (3)(4)(14)(15)(16)(17)(19)

gewicht der sabel

- 1,30 kg (9)(10)(11)(12)
- 1,28 kg (18)(19)(20)
- 1,16 kg (13)
- 1,15 kg (3)(4)(15)(16)(17)(18)

grootste breedte kling

- 40 mm (4)(14)(15)(17)(18)(19)

afmetingen van de rechthoek waarbinnen de kling valt:

- lengte 665 mm (4)(14)(17)(18)(19)
- breedte 108 mm (4)(14)(17)(18)(19)

grootste afmetingen der handbeschermer: van de straal gemeten uit de as der greep

- lengte 130 mm (4)
- 90 mm (14)(17)(18)(19)
- hoogte 132 mm (4)(14)(17)(18)(19)

het zwaartepunt ligt van de punt af

- 600 mm (4)(14)(17)(18)(19)

gewicht van gevest

- 0,681 kg (4)(14)

Varianten

Een sabel met een zo lange gebruiksgeschiedenis als de entersabel zal, zo mag je aannemen, in de loop der tijd al of niet voorgeschreven variaties in de vorm vertonen. Maar het is aan de 'oprechte verzamelaar' om te proberen die variaties te traceren en te documenteren, en dat is een hele opgave!

Variant 1 (M.1818/1900)

In een brief van het Departement van Marine aan de Inspectie op de Draagbare Wapenen(1)

van 4-5-1900 Bureau D No.44: 'Houdende verzoek om de 50 sabels te doen aanschaffen met een ander model stootplaat'. De bestelling van die 50 sabels was toen al gedaan, ze werden 6-8-1900 door Lüne Schloss afgezonden naar Nederland en het is dus de vraag of de gevraagde wijziging is doorgevoerd. Maar dat lijkt wel zo te zijn: hier zien we het belang van de op het eerste oog "nogal droge opsomming van afmetingen", want we zien dat met het 3e Wijzigingsblad op de Bepalingen van 1896 (uit ongeveer 1900) het gewicht van de sabel veranderde van 1,15 kg naar 1,28 kg, wat een bevestiging zou kunnen inhouden dat in 1900 het uiterlijk van het wapen veranderde.

Variant 2

In praktisch alle beschrijvingen werd de greep omschreven als 'met essenhouten voering'. Maar er komt één verwijzing voor (9) dat de greep met leer was bekleed.

Variant 3

Toen in 1880 de Marinierssabel (Scheepssabel No.2) bij de Mariniers uit dienst ging werden de nog aanwezige marinierssabels omgebouwd tot Sabel No.1. Wat moeten we ons daar bij voorstellen? De kling van de Scheepssabel No.1 en die van No.2 waren in elk geval op dat moment al gelijk van vorm (zie voor een discussie daarover onder 'Marinierssabel'). Als je zo'n Marinierssabel het gevest geeft van de Scheepssabel No.1, dan heb je een reguliere Scheepssabel No.1 (m.u.v. wellicht Mariniersstempel). Maar als er Marinierssabels bestaan hebben met een kling welke krommer was dan die van de Scheepssabel No.1 zoals Puype(2) stelt (blz.74) en deze zouden zijn omgebouwd tot Scheepssabel No.1 dan volgt daaruit een modelvariant.

De schedes

Variant 1

Het oudste model van schede was van tuigleder met aan de bovenzijde een haakband welke met 2 messing krammen en lijm aan de schede werd bevestigd. Deze haakband had een gewicht van 86 gram(14), was van boven voorzien van een rand en had een nok waarin de knop met een Whitworthdraad werd geschroefd. Onderaan de schede zat een uitwendige messing oorband met ijzeren knopje(9)(10). Zie afbeelding 1.

Variant 2

Ergens in zijn loopbaan, vermoedelijk rond 1880, kreeg de schede onderaan een inwendige oorband(4)(14)(21), een messing huisje met knop van 80,5 mm lengte(21). Zie afbeelding 2.

Variant 3

Rond 1918 werd een nieuw model schede in-

gevoerd, waarbij de messing haakband verdween en plaats maakte voor een aangeklonken sabeldrager(19)(21)(22)(23).

Gewicht der schede

OM 0,287 kg(3)(4)(14)(15)(16)

0,375 kg(13)

NM 0,423 kg(19)

De Marinierssabel M.1818

Productie

In 1818 werden (in elk geval) 469 exemplaren geleverd door J. Devillers(1), welke werden verzonden naar R tterdam, waar sinds 1817 een Mariniersdetachment gelegerd was. Opvallend is, dat ik na die eerste bestelling geen andere heb kunnen traceren; persoonlijk ga ik er van uit dat geen vervolgbestellingen zijn gedaan.

Gebruik

Hoewel ten Raai stelde(24) dat de mariniers tot 1825 met de Infanteriesabel bewapend zouden zijn geweest, lijkt me dat onjuist en is het invoeringsjaar zoals Puype(2) dat aangeeft 'omstreeks 1818' correcter. Het wapen was ook in gebruik bij het Instituut te Medemblik(25). Bij de mariniers werd de sabel gedragen tot 1880, toen de mariniers bewapend werden met de sabelbajonet, waarbij het opvallend is dat Haakman(11,pag.17) al in 1871 als bewapening voor de Mariniers de sabelbajonet noemt! Na 1880 bleef het wapen nog korte tijd bij de marine in gebruik; in de Bepalingen van 1880(4):'dienen ter bewapening van scheepelingen, maar worden geleidelijk veranderd in Sabel No.1'. Dit gebruik van de, eventueel gewijzigde, Sabel No.2 duurde slechts tot 1884, toen het wapen in het 2e Aanvullingsblad op de Bepalingen werd weggeschreven.

Afmetingen

Totale lengte

810mm (13)

805mm (4)

gewicht der sabel

1,207 kg (25)(26)

1,18 kg (9)(10)

0,99 kg (13)

0,90 kg (4)

grootste afmeting van het gevest:

lengte 138 mm (4)

breedte 86 mm (4)

zwaartepunt ligt vande punt af

560 mm (4)

de kling is uitgehold tot van de punt

145 mm (26)

gewicht van gevest

0,46 kg (4)(26)

lengte der kling

750 mm (27)

670 mm (9)(10)(13)(26)

gewicht der kling

0,95 kg (26)

Varianten

Variant 1

Er is onder verzamelaars een algemene overtuiging dat de marinierssabel een krommere kling had dan de Scheepssabel No.1, een overtuiging welke ook door Puype (2,blz.74) werd verwoord. Des te merkwaardiger is het dat ik dat (afgezien bij het nogal gevaarlijke vergelijken van afbeeldingen) niet kan bevestigen. Al in 1843 werd gesproken (26) van 'flauw gebogen kling'. Als dit verschil er toch is geweest, zou ik dat Variant 1 willen noemen.

Variant 2

In diverse publicaties werd nadrukkelijk gesteld dat de kling van de Scheepssabel No.1 en van de Marinierssabel identiek waren (4)(27).

De schede

Variant 1

In het begin van zijn loopbaan had de sabel een schede van zwart leer, met een messing haakband welke een platte rand bovenaan had en aan de buitenzijde, van onderen zaagvormig was ingevijld, met een knop in een nok. Deze haakband had een eenvoudige dubbele-lijn gravering. Gewicht van de haakband 0,069 kg (26). De uitwendige messing oorband, ook voorzien van een gravering, is in het begin van onderen spits en bovenaan vleugelvormig uitgesneden.

Variant 2

Al vrij snel, heb ik de indruk, werd de onderband van onderen stomp (zie afb.3). Deze (nog steeds uitwendige) oorband, met een gewicht van 0,046 kg (26), is gebogen naar het verloop der schede en werd al in 1843 (26) beschreven: 'aan de onderzijde vierkant' en ook in 1842 (9): 'afgestompt van onderen'.

Afmetingen der schede: gewicht

0,270 kg (13)

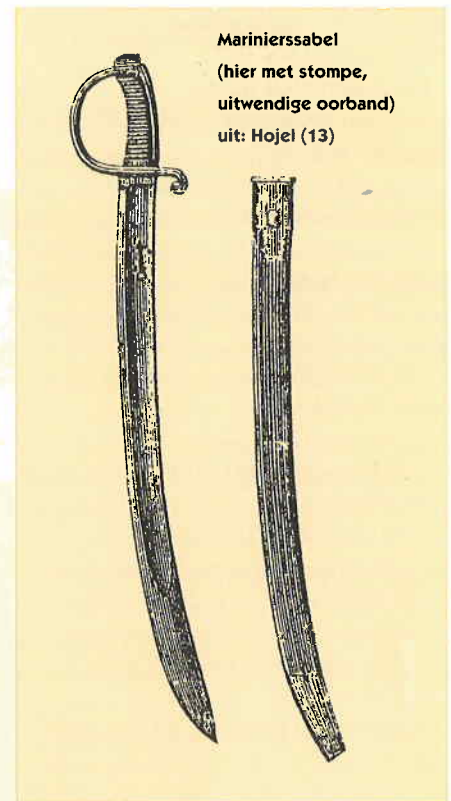
0,264 kg (26)

lengte

695 mm (26)

Variant 3

Tegen het eind van zijn loopbaan waren de schede van de Scheepssabel No.1 en No.2 identiek (4), met een haakband welke onderaan recht was afgesneden en een inwendige oorband. Deze variant werd al in 1873 genoemd (27). Gewicht van deze schede 0,287 kg (4).

De enterpiek

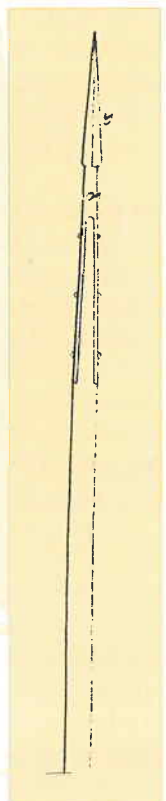
Deze bestond uit een spits of kling en een stok. De kling eindigde in een holle bus met twee veren, welke ieder voorzien was van drie gaten voor de klinknagels. De stok was van essenhout en voorzien van twee insnijdingen voor de veren (welke ook wel staarten werden genoemd). De stok werd 5 cm diep in de bus gestoken en met zes klinknagels bevestigd.

Gebruik

De piek werd aan boord van de schepen gebruikt ter verdediging van de poorten in de batterijen bij vijandelijke entering (3)(28) en met de piek waren bewapend de kardoeshalers (28). Het aantal pieken aan boord was ongeveer gelijk aan het aantal vuurmonden, maar bij de raderstoomschepen het dubbele (28). Het invoeringsjaar is me niet bekend. Het wapen werd rond 1895 uit de bewapening genomen: het werd in 1895 nog wel genoemd (16), maar in 1898 niet meer (15); het stond in 1888 nog op de sterktestaat (17), maar in 1908 niet meer (18).

De enterpiek

uit: v. Goens (28)

Afmetingen

Klinglengte (zonder bus)

145 mm (9)(10)(12)

(met bus, zonder veren) 230 mm (3)(4)(16)

lengte der bus

50 mm (9)

breedte zijvlakker onder aan

15 mm (9)(12)

lengte der veren

155 mm (9)

gewicht der kling

0,410 kg (4)

lengte der stok

2100 mm (27)

1830 mm (9)(10)(11)(12)

middellijn stok

30 mm (9)(10)(11)(12)

gewicht der stok

0,780 kg (4)

totale lengte

2285 mm (3)(4)(16)

2100 mm (13)

2000 mm (11)(12)

gewicht totaal

1,33 kg (4)(16)

1,1 kg (9)(10)(11)(12)(13)(27)

zwaartepunt ligt van de punt af

855 mm (4)

Varianten

Variant 1

Met driekantige spits (3)(9)(10)(11)(12)(13)(16). Het wapen werd bij de marine daarom ook wel 'Drieling' genoemd (9).

Variant 2

Alleen in 1873 werd in één publicatie (27) gesproken van 3 of 4 vlakken der spits. Mocht de viervlaks bestaan hebben zou ik dat Variant 2 willen noemen.

De enterbijl

Bestaat uit het ijzer met 2 veren, de steel en de haak. Het ijzer is aan het ene einde boogvormig en scherp en aan het andere einde tot een vier- of achtlakkige, enigszins omgebogen spits uitgesmeed. In het midden bevindt zich een gat voor de houten steel en 2 veren die het ijzer daaraan verbinden. De ijzeren haak (gordelhaak) dient om de bijl aan de sabelriem te kunnen dragen. Het boogvormige deel en het spitse uiteinde zijn verstaald (6).

Gebruik

Hiermee waren gewapend de No.3 van elke vuurmond en de gasten bij de masten (28). Het aantal bijlen aan boord was gelijk aan het aantal pieken (28).

Was bestemd zowel tot hakken, als om bij het ankeren te steunen (3).

Dienden tot bewapening van schepelingen (4).

Het invoeringsjaar van de enterbijl is me niet bekend. Rond 1900 is het wapen van de sterkte afgevoerd, in de Bepalingen van 1908 (18) kwam het wapen niet meer voor.

Afmetingen

Klinglengte, gemeten van het midden van het scherp tot aan de spits

250 mm (10)(11)(13)(27)

246 mm (3)(4)

lengte der spits

105 mm (3)(4)

lengte der veer

215 mm (4)

breedte

165 mm (10)(11)(27)

lengte der steel

540 mm (3)(4)

530 mm (27)

520 mm (10)(11)(12)

dikte der steel

37 mm (10)(11)(27)

gewicht

1,52 kg (3)(4)

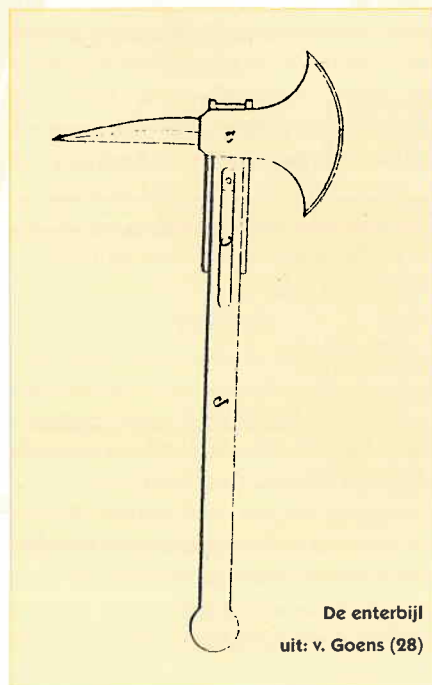
1,30 kg (28)

1,25 kg (10)(11)(12)(13)(27)

Kapmes Marine M.1878

Productie

Dit wapen had een messing gevest en een kling welke, met uitzondering van de vorm der angel, gelijk was aan die van het Kapmes NOI (3). De eerste kapmessen voor de marine werden besteld in 1878 (per brief van het Dep. van Oorlog 26-8-1878 IV Art.No.36 aan de IDW)(1). Het betrof hier een aantal van 500 stuks, geleverd door A. & A. Schnitzler te Solingen, waarbij de zwart lederen model-

schede aangemaakt werd bij de Stapel- en Constructiemagazijnen. In datzelfde jaar werd ook nog een kleinere partij van 50 klingen en gevesten bij Stevens, Maastricht besteld.

In 1879: 300 stuks door Schnitzler (waarbij sprake was van gebruik door Marine en Koloniën)

1885: onbekend aantal door Schnitzler

1889: 50 stuks door Schnitzler

1891: onbekend aantal door Schnitzler

Gebruik

Dienden ter bewapening van schepelingen (4). Het wapen werd rond 1898 van de sterktestaat afgeschreven (20).

Afmetingen

Klinglengte (zonder angel)

362 mm (13)

360 mm (3)(4)(14)(15)(16)

lengte gehele wapen

489 mm (3)(4)(14)(15)(16)

grootste breedte kling

55 mm (4)(14)(15)

lengte stootplaat

107,5 mm (4)(14)

breedte stootplaat

29 mm (4)

gewicht zonder schede

0,84 kg (3)(4)(14)(15)(16)

0,79 kg (13)

gewicht gevest

0,375 kg (4)(14)

zwaartepunt ligt van punt af

310 mm

Varianten

In het archief van de IDW komen we een merkwaardige brief tegen van de firma A. & A. Schnitzler aan de IDW, gedateerd 28-11-1884 (1): 'Verzoeken de toezending van maten voor de aan te maken kapmessen marine en greepen en stootplaten'; merkwaardig, omdat Schnitzler, zoals boven te lezen, al vanaf 1878 marinekapmessen leverde en dus van de maten op de hoogte was. Deze brief wekt de suggestie dat er in 1884 wellicht sprake was van een nieuw of aangepast model.

De schedes

De schede was van zwart leer, met een messing haakband welke voorzien was van een nok met ingeschroefde knop en een stalen binnenbus met veren, messing rand en stalen bevestigings-schroefje. Deze haakband werd met 2 messing krammen en lijm op de schede bevestigd. De inwendige oorband is van messing en eindigt in een knop (3)(4)(13). De afmetingen der schede:

gewicht der schede

0,320 kg (3)(4)(15)(16)

0,310 kg (13)

gewicht haakband
0,126 kg
lengte inwendige messing oorband
195 mm (21)

Kapmes Marine M.1898

Productie

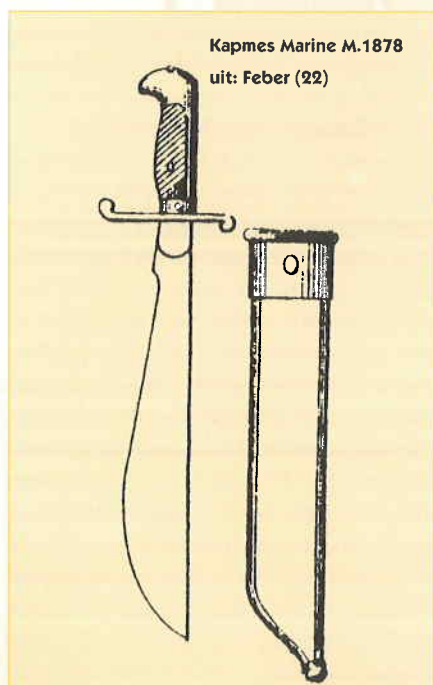
Dit wapen is gelijk aan het Kapmes Ned.Oost-Indië M.1878 waarbij bij de reeds in gebruik zijnde kapmessen de kling d.m.v. een zogenaamd huisje (30) in het nieuw model gevestigd werd (29).

Gebruik

In de marine-instructies werd dit wapen voor het eerst genoemd in het 2e aanvullingsblad op de Bepalingen van 1896 (29). Het gebruik van het wapen werd op dat moment ook uitgebreid: 'en van sergeant majoors, onderofficieren van de staf, tamboers en pijpers van het korps mariniers'. Diende tot bewapening van schepelingen (31). Diende tot het opruimen van hindernissen enz. en tot bewapening van schepelingen, tamboers en pijpers (21).

Afmetingen

Kling:
als M.1878
gewicht
0,717 kg (8)(18)(19)(29)
lengte stootplaat
101,4 mm (8)(18)(19)(29)
breedte stootplaat
39 mm (8)(18)(19)(29)
gewicht gevest
0,237 kg (29)
gewicht grepplatten per stel
0,134 kg (29)

lengte totaal
495 mm (8)(19)(29)
zwaartepunt ligt van klingpunt af
310 mm (29)
290 mm (8)(18)(19)

De schedes

Variant 1

De eerste schedes waren gelijk aan die van het Kapmes Marine M.1878.

Variant 2

Rond 1918 veranderde de schede, want op dat moment werd in de Bepalingen (6) onderscheid gemaakt tussen schedes OM (Oud Model) en NM (Nieuw Model). De nieuwe schede had geen messing haakband meer, maar kreeg een aangeklonken drager. Het gewicht der nieuw model schede 0,32 kg (19).

Klewang Marine M.1911

Gebruik

De klewang werd officieel bij de marine ingevoerd als Sabel Nieuw Model in 1911 en diende aanvankelijk tot bewapening van sergeanten-majoor van het Korps Mariniers (5).

Afmetingen

Totale lengte
757 mm (5)(6)(8)
klinglengte
630 mm (5)(6)(8)
grootste breedte kling
35 mm (5)(6)(8)
zwaartepunt ligt van punt der kling
467 mm (5)(6)(8)
gewicht
0,762 kg (5)(6)(8)

Varianten

Variant 1

Per brief van het Dep. van Marine 25-1-1911 Bureau D No.70 werd via de Directeur der Artillerie-Inrichtingen aan het hoofd van de WDW (Werkplaats Draagbare Wapenen) opdracht gegeven tot de levering van 16 stuks Marechausseesabels Model NOI aan de Marine (1). Omdat pas later in dat zelfde jaar de Nieuw Model klewang (M.1911) werd vastgesteld, ga ik er van uit dat deze eerste 16 stuks klewangs nog van het oude model waren (M.1905). Deze wapens werden op de Hembrug aangebracht en, gelet op het kleine aantal, waarschijnlijk bedoeld ter proefneming.

Variant 2

Als klewang NOI M.1911.

De schedes

Variant 1

De eerste modellen van schede waren met messing haakband en inwendige oorband. Deze schede woog 0,267 kg (5). De haakband werd met 2 messing krammen en lijm op de schede bevestigd (6). De haakband heeft een rand en een nok met ingeschroefde knop (welke knop gelijk is aan die van de Scheepsabel No.1)(21). De oorband heeft een lengte inclusief knop van 62,5 mm (21).

Variant 2

Vanaf 1927 werd de drager aan de schede vastgeklonken (33).

Bronnen/geraadpleegde literatuur

- Bepalingen betreffende de Artillerie der Kon. Nederlandsche Marine, 1880 (4)
- Idem, 2e druk, 1888 (17)
- Idem, 3e druk, 1896 (14)
- 2e wijzigingsblad (29)
- 3e wijzigingsblad (20)
- Idem, 4e druk, 1908 (18)
- 2e wijzigingsblad, oktober 1911 (5)
- Idem, 5e druk, 1918 (6)
- 1e aanvullingsblad, 1921 (23)
- Idem, 7e druk, 1932
- Berkhout, J.J., Handleiding tot de kennis der Artillerie, 1898(15)
- Brievenboeken der Inspectie der Draagbare Wapenen; Archief Staatsbedrijf der Artillerie-Inrichtingen, in: Centraal Archief Depot Min. van Defensie (1)
- Calten, J.N., Leidraad bij het onderrigt in de Zee-artillerie, 2e druk, 1842 (9)
- Feber, H.J.A. en v. Everdingen, G.G., Handleiding tot de kennis der Artillerie, 1903 (31)
- Idem, ed. 1909 (32)
- Feber, H.J.A., Handleiding tot de kennis der Artillerie, 1917(22)
- Gobius, G.J.G., en Meijer, A., Handleiding tot de kennis der Zee-Artillerie, 3e druk, 1865 (10)
- v.Goens, H., H KapC-en zaagmessen en de art.-genie-sabel NOI, in: De Wapenverzamelaar, 1995 (30)
- Hojel, W.C., Handleiding tot de algemene Artillerie-Wetenschap, 1880 (13)
- Instructie-Inventaris der Artillerie der Landmagt, 1843 (26)
- Koning, P., Marine-zakboek, 1868 (12)
- Magazijnsinventaris der Marine, 1925 (21)
- Aanvullingsblad No.1 (33)
- Idem, 2e druk, 1936 (7)
- v.Pesch, C.L., Handleiding tot de kennis der Artillerie, 1883(3)
- Idem, 1895 (16)
- Puype, J.P., Blanke wapens, 1981 (2)
- ten Raa, Uniformen van de Nederlandsche Zee- en landmacht, 1900 (24)
- Seyffardt, A.L.W. en v. Pesch, C.L., Handboek voor Officieren der Artillerie, 1873 (27)
- Westerborg, A.G., Handleiding tot de kennis der draagbare wapenen, 1846 (25)